

# מאלכסנדריה לבאר-שבע

מאת איזה פרליס

יצחק גורמזאנו גורן: בלאנש, הוצאת עם-עובד, תשמ"ז/1986

**מ**קובל לשייך את הסופרים הישראליים בני זמננו, ל"דור הפלמ"ח ו"דור המדינה". אלה ואלה הינם "תוצר" הארץ, כשם שקודמיהם היו "תוצר" הגולה. אולם קביעה זו אינה "חלקה" די הצורך. לדוגמא: המשורר אנטון שמאס, ערבי נוצרי, יליד הכפר הגלילי, פאסוטה, הוא סופר עברי, ישראלי, צבר, בן "דור המדינה". בדרכו שלו אף הוא "תוצר" מדינת ישראל, אלא שהוא רואה את המציאות מזווית-ראייה אחרת, מן הצד השני של המיתרס. אפילו בין סופרים יהודים, יש שהגיעו לארץ בגיל צעיר ביותר והשתלבו בסביבתם, אבל "השכבה הארכיאולוגית" העמוקה ביותר בנפשם והווייתם שייכת למקום אחר. למשל, נעמי פרנקל הגיעה לארץ בגיל שלוש עשרה, אך קנתה את עולמה הספרותי בטרילוגיה: "שאל וייהאנה", המתארת שלושה דורות של יהודי גרמניה עד קיצם הטראגי בימי הנאצים.

תופעה דומה ניכרת ביצירתו של יצחק גורמזאנו גורן, יליד אלכסנדריה (1941), שעלה ארצה עם בני משפחתו ב-1951 והוא רק בן עשר. הקאריירה שלו היתה עשירה ומגוונת: עורך תוכניות דרמה, מחבר תסכיתים ברדיו, מחזאי, במאי, ושחקן תיאטרון, מרצה באוניברסיטה ובעיקר סופר. כסופר חוזר גורמזאנו גורן אל עולם ילדותו, אלכסנדריה. כך בקיץ אלכסנדרוני (1978) וכן ברומן החדש: בלאנש (1986), שהוא המשך, או מבחינה כרונולוגית, הקדמה לקודמו. אפילו שם המשפחה הכפול של המחבר הוא סמלי. כרבים אחרים עיברת את שמו הלועזי גורמזאנו לגורן, אך לא ויתר על זהותו המקורית; הישן והחדש מופיעים איפוא בצוותא בשער ספריו.

אלכסנדריה היא עיר בעלת ייחוד, המרתק אפילו זרים. לא בכדי הקדיש לודנס דארל,

האנגלי, את הרומן המונומנטלי שלו: הרביעיה האלכסנדרונית לעיר זו, הנושאת את שם מייסדה, אלכסנדר מוקדון. כידוע, היתה אלכסנדריה בתקופה ההלניסטית מגדלור של תרבות, שהקרין את אורו על פני כל העולם היס-תיכוני. גם הקהילה היהודית בעיר היתה לא רק עשירה ובעלת השפעה פוליטית, אלא גם נאורה. הרי כאן נוצר "תרגום השבעים" של התנ"ך. תהילת העבר חלפה מזמן, אבל הייחוד לא פג. אלכסנדריה מוסיפה להפנות את גבה אל עמק הנילוס וכולה נפתחת אל הים התיכון. זו עיר קוסמופוליטית, שבה מתרוצצים לאומים, עדות, דתות, לשונות ותרבויות, ולכולם מכנה משותף של "יס-תיכונית". המחבר משקיף על עיר הולדתו ותושביה ממרחק הזמן והמקום, אבל היסוד הקמאי באישיותו לעולם חתום בחותמה.

בקיץ אלכסנדרוני מופיעה דמות אוטוביוגרפית: רובי, בן העשר, הקולט בכל עוצמתם את רשמי הקיץ 1951. באותו קיץ השכירו הוריו של רובי חלק מדירתם למשפחה קהירית, שנמלטה מן הכבשן הלוהט של בירת מצרים שדופת רוחות המדבר, ובאה להתרענן בגלי הים. על רקע זה מתוארים חיי יום-יום של משפחה יהודית, מנהגי הקהילה והסביבה הגויית. הסיפור מסתיים ביציאת המשפחה בדרכה לארץ ישראל.

בדומן בלאנש חוזר המחבר לשנות הארבעים. רובי בן החמש, העתיד לעלות לארץ בעוד חמש שנים, כבר מסוגל לקלוט את המתרחש סביבו. הוא מאזין לשיחות המבוגרים, הסבורים שאין הילד מבין ואינם נזהרים בנוכחותו. ברמזים שקופים מרמז המחבר, שהוויי זה יישמר בזכרון הילד ויצוף בתודעת המבוגר. "עתיד רובי לזכור יפה יפה את המאבק העקשני הזה ברוח הפרועה העולה מן הים... עוצמת איתנים זו לא תתעמעם בזכרונו גם לכשיתבגר ויתרחק

מרחק של זמן וארצות ואוקיינוסים וגלריות..."

אולם רובי והוריו ממלאים תפקיד משני בסיפור, שמרכז הכובד שלו הוא דמותה של בלאנש. צעירה יפהפיה זו, יתומה מהוריה, חיה בעוני יחד עם סבתה, המתפרנסת מתפירה. בלאנש נאלצת להילחם את מלחמת-קיומה בקרב הקהילה והחברה האלכסנדרונית. על פי "כללי המשחק" המקובלים בסביבה זו. בדרך זו משתקף סולם הערכים המוסריים והווי החיים של עניי העיר ועשיריה. הצעירה רואה את יופיה וקסמה כנשק יחיד שלה במלחמת הקיום, שמטרתה עושר ואושר. אף כי עזת-יצרים היא, שומרת היא מכל משמר על "נכס" תומתה, שאין לבוזו, אלא תמורת חופה וקידושין. זוהי אמת-מידה של מוסר צבוע ומתחסד, המקובל בחברה האלכסנדרונית. מאחורי "חזית" מהוגנת זו מתמכרים תושבי העיר לתאוותיהם, כל אחד לפי יכולתו.

העלילה זרועה סצינות ארוטיות, בצורת "דונדו" של זוגות שונים, המלאה את הקורא במונוטוניות שלו. בלאנש רוצה בנער-שעשועים עשיר, בשם גסטון, אך הוא מצווה על ידי אביו לשאת יורשת עשירה, מירי ("כסף הולך לכסף"). מותה של מירי ממחלה (בעזרת זריקה שמזריקים לה גסטון ובלאנש), מותו של גסטון בתאונה ועוד סיבוכים דומים של העלילה, מהווים גיבוב מילודרמטי, הפוגם בשלמות האמנותית. אמנם כחיים עלולים דברים כאלה להתרחש, ולפעמים אף מתרחשים, אבל המציאות אינה זקוקה לשלמות אמנותית.

מכל מקום, לא הדמויות והגורלות הפרטיים של הגיבורים, אלא האווירה הכללית, היא המרתקת את הקורא. הסיפור פותח בתיאור גלי הים המתנפצים בעוז אל חופי העיר. העיר היא אשה, הים הוא גבר, ויחסיהם ההדדיים הם משחק ארוטי. "זו אלכסנדריה העדינה, המצטחקת צחוק של

זיכה לכל נסיונות השווא המגושמים של סבא י"ט. מכאן שכל הסצינות הארוטיות שהזכרנו אינן אלא התגלמות חיוורת של אורו זיווג אלים בין העיר ואיתני הטבע. אלכסנדריה הנשית, העצלה, משרה אורדה של שיכחה, נינוחות, שובבות, עליצות, אי-איכפתיות. שעה שבאירופה הסתוללה מלחמת העולם השנייה והיהודים ניספו בשואה, נמשכה כאן ההילולה של "דולצ'ה ויטה" ו"עסקים כרגיל". אפילו הופעתו של זוג פליטי שואה לא שינתה דבר. "אלכסנדריה דחתה טרגדיות על הסף, ועל כל פנים התעלמה מהן".

אין פלא, שאף יהודי אלכסנדריה התמכרו לאותה "שקיעה בתוך קצפת" ובוה נבדלו מאחיהם במקומות אחרים. "יש שאני תמה איך הצליחה העיר המופלאה הזאת לגדל דור של יהודים שכתפיהם מנוערות מעקת הדורות, יהודים החיים את חיי היום-יום שלהם בלי התודעה של אלפי שנות סבל, כמיני "יהודים גויים". רק כשבאנו לארץ ישראל בראשית שנות החמישים ראינו את המכט הזה שיש בו פצע תמיד, ויידרשו שנים רבות של עצמאות ושלווה... עד שיגליד ונהיה ככל הגויים". באופן פאראדוקסלי הופך המחבר את היוצרות. לדעתו דווקא בארץ ישראל חשו יהודי אלכסנדריה את עקת הסבל הגלותי.

סימן ההיכר המובהק לא רק של היהודים, אלא של כלל תושבי העיר, היתה סגידה לעגל הזהב. "עם כל הצביעות שהיתה בה, בחברה האלכסנדרונית, ייאמר לזכותה שלא נהגה כל צביעות כלפי הכסף. עגל הזהב היה האל המקובל והנערץ על הכל, ואיש לא העלה על דעתו לשכור לוחות למראה העם המפוזים סביבו, ולא ניסה לכסות את מערומיו הנוצצים של האליל באיצטלה של אידיאלים מזוייפים." למרבה האירוניה, דווקא הערכים-המצרים, בני עם הרוכ, היו שייכים למעמד העניים, הבורים והמנוצלים, ועבדו כמשרתים בכתי יהודים ובני מיצוטים אחרים, שהצליחו לעלות בסולם החברתי. המשרתים קיבלו את גורלם בהכנעה, אבל יש לשער שאחרי מהפכת הקצינים הצעירים, משהו השתנה אפילו באלכסנדריה.

לא רק המקום אלא גם הזמן ההיסטורי "משחק" בעלילת סיפורנו. דמדומי מלכותו של המלך פארוק במצרים מקבילים לדמדומי המנדט הבריטי בארץ ישראל. בסיפור מתוארת הקמתו של חוג ציוני באלכסנדריה, שאינו מצטיין בפעולה, ומסתפק בדיבורים ומאבק על שדרה, יוקרה ומנהיגות. רפאל, בן-דודו של רובי, מבקר בארץ מטעם אותו חוג. המחבר מציג זה לעומת זה את הישוב בארץ ישראל, בתקופתו ההירוואית של מאבק נגד הבריטים, ויהודי

אלכסנדריה, השקועים ב"דולצ'ה ויטה". בארץ, חמורת-הסבר, לובשים הכל בגדי חאקי. רפאל רואה את דמותו, "דמות של אירופי מעונב. ושוב אחזה אותו תשוקה אדירה להיטמע, להיות לארצי-ישראלי". אולם אי אפשר ליהפך לבן הארץ על ידי החלפת תלבושת בלבד.

הסיפור מסתיים בעלייתם של רפאל, אשתו בלאנש ואחרים לארץ, שבינתיים נכנסה לעידן המעברות וחבלי קליטה. בבאר-שבע, שאליה נקלעו בני הזוג, מתחילה נוסטאלגיה לאכסנדריה. "במצדים ברחנו מן המדבר אל ערי הים הפתוחות, ובארץ המדבר נושף חום ויוכש אל פנינו ואל ערפנו, בבאר-שבע זו, שהיא קהיר בזעיר-אנפין, אבל אפילו יאור לרפואה אין בה". לכאורה זהו סיום פסימי, ועל כן מוסיף המחבר אפילוג, לאחר עשרים שנה, שיש בו בשורת נחמה. רובי שגדל והיה לאיש, בא לחתונתו של משה, בנם של בלאנש ורפאל. משה, בוגר הטכניון בחיפה, הוא מהנדס אלקטרוניקה, ואחיו הצעיר, דוד, עומד להשתחרר מצבא הקבע בדרגת סרן. מכאן משתמע, שההורים, שנשואיהם עלו על שרטון, היו "דור המדבר", אבל בניהם הצליחו ליהפך ל"דור בארץ" ועשו חיל. התרה פשטנית לסיפור, הבא לשקף מציאות מאוד מורכבת ומסובכת.

## מחיפה לקהיר הקרובה הרחוקה / עדה אהרוני

יותר מכל,	אולם בנגוד לך, קדוניה, יקרתי,	זוכרת אני
משאלתי ביום	תכרתי לימי בית הספר שטופי השמש,	את צוף קנה הספר הקטיפתי
לראות את בנינו הלוחמים	נאמר לי שאני	ששתינו יחד
ט ו ב ל י ם	רק אורחת	עם האויר הרך, הפחל
בקנני השלום	למרות הגלדי בארץ היאור,	תחת שמים פרושים,
שטווי אמהותיהם	בצוות מצרים אותי	את גרעני התמניה
בשקיו צעירות מהם —	את כנפי היהודיות לפרש	שפצחנו יחד
בזימים הקרובים הרחוקים	ולתור אחר קן חדש,	עם בדיחות
של קשת בענן.	מצאתיו על הר הפרמל	בצחוק מנהדר בשמש,
	ופה בכונתי להשאר.	כמה מחוקים היו,
		התפוחים האפריים
		בזימים ההם של בבות ספר חנניות.